

ФОРМЫ РЭПРЭЗЕНТАЦЫІ АНТРАПАМАРФІЗМУ ЯК АСНОВЫ ВОБРАЗНАСЦІ Ў ТВОРЧАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Г. С. Альшэўская

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр-т Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, 77schevskaya@mail.ru

У артыкуле на прыкладзе мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў разглядаюцца наступныя формы рэпрэзентацыі антрапамарфізму як асновы вобразнасці: антрапамарфныя персанажы (класічныя, умоўна-антрапамарфныя, дуалістычныя); антрапамарфныя вобразы-ўяўленні; антрапамарфізаваныя персанажы як вынік наяўнасці антрапамарфнай светабудовы (сацыямарфізму) ці антрапамарфізуючага наратыву; антрапамарфныя наратары.

Ключавыя словы: антрапамарфізм як асновы вобразнасці; класічныя антрапамарфныя персанажы; умоўна-антрапамарфныя персанажы; дуалістычныя антрапамарфныя персанажы; антрапамарфныя вобразы-ўяўленні; антрапамарфізаваныя персанажы; антрапамарфная светабудова (сацыямарфізм); антрапамарфізуючы наратыв; антрапамарфны наратар.

Феномен антрапамарфізму (*ад грэч. Anthropos – чалавек і morphe – форма, выгляд*) як асновы вобразнасці з'яўляецца дастаткова неадследваным у навуцы. Агляд мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў даў нам магчымасць вылучыць наступныя формы яго праяўлення: *антрапамарфныя персанажы, антрапамарфныя вобразы-ўяўленні, антрапамарфізаваныя персанажы, антрапамарфны наратар.*

Каб зразумець розніцу неабходна ўвесці паняцці «план выражэння» і «план зместу». Як адзначае В. П. Рагойша: «Змест і форма ў літаратуры моцна ўзаемазвязаны, не толькі змест у ёй аформлены, але і форма змястоўная. Прычым змест і форма, валодаючы сваімі спецыфічнымі рысамі, нярэдка пераходзяць адно ў другое, бываюць тым і другім адначасова. Так, змястоўная сутнасць вобраза выяўляецца ў мове, якая з'яўляецца ў адносінах да яго формай. У той жа час вобраз сам з'яўляецца формай у адносінах да ідэйнага зместу ўсяго твора» [1, с. 57]. Такім чынам, нягледзячы на цэласнае ўспрыманне вобраза-персанажа, састаўнымі яго часткамі з'яўляюцца план выражэння (форма рэпрэзентацыі можа быць і антрапамарфнай, і заамарфнай) і план зместу, які можа супадаць ці не супадаць з формай прадстаўлення вобраза ў творы.

Абавязковая ўмова існавання **антрапамарфных вобразаў-персанажаў** – наяўнасць антрапамарфнага плана зместу, г. зн. персанажы павінны быць антрапамарфнымі па сваёй сутнасці (надзяляюцца сацыяльнымі і псіхалагічнымі характарыстыкамі).

Адносна спецыфікі праяўлення антрапамарфнага плана выражэння намі былі вылучаны дзве разнавіднасці антрапамарфных персанажаў: *монаістычныя і дуалістычныя.*

Монаістычным (*ад грэч. monos – адзін*) антрапамарфным персанажам характэрна адзінства антрапамарфнага плана зместу і антрапамарфнага плана выражэння, што прадугледжвае несупярэчлівасць і адсутнасць дваістасці ўспрымання персанажаў чытачамі.

Сярод монаістычных антрапамарфных персанажаў намі былі вылучаны наступныя тыпы персанажаў адносна спецыфікі аб'екта, які падвяргаецца антрапамарфізацыі: *класічныя антрапамарфныя персанажы і умоўна-антрапамарфныя персанажы.*

Класічныя антрапамарфныя персанажы – гэта «носьбіты пэўных чалавечых заган ці прадстаўнікі пэўнага сацыяльнага статусу» [2, с. 21]. Напрыклад, ліса стала ўвасабленнем хітрасці («Хітрая ліса»), заяц – баязлівасці («Пра беднага зайца») і г. д.

Такім чынам адбываецца і ў байцы – «невялікім, звычайна вершаваным, алегарычным творы павучальна-гумарыстычнага ці сатырычнага характару» [1, с. 19], дзе пад канкрэтным вобразам-уяўленнем (планам выражэння) аўтар разумее якое-небудзь абстрактнае паняцце (план зместу), але не называе яго. Байка адлюстроўвае жыццё чалавека ў вобразах жывёл, раслін, рэчаў, а пад кожным з персанажаў маюцца на ўвазе людзі пэўных сааслоўяў, надзеленыя рысамі характару, што асуджаюцца аўтарам.

Напрыклад, у байцы «Асёл і навука» (1908) Я. Купала высмейвае спробу даць адукацыю тым, хто да гэтага не мае здольнасцей; у байцы К. Крапівы «Ганарысты

парсюк» (1927) выкрыта ўся небяспека ганарыстых персанажаў, пазбаўленых самакрытыкі.

У апавяданні Ядвігіна Ш. «Падласенькі» бык-бацька – алегарычны вобраз цягавітага селяніна, які лічыць, што адукацыя дапаможа мужыку перамагчы беднату, а яго сын Падласенькі – інтэлігенцыя, якая выйшла з народа, а цяпер цураецца простых людзей.

Героямі літаратурных казак, фэнтэзі альбо навуковай фантастыкі могуць быць персанажы-рэчы, якія надзяляюцца нейкімі чалавечымі рысамі характару (напрыклад, гадзіннік, свінч і іншыя рэчы ў цыкле фантастычнай пародыі «Поры Гатэр» (2002) пісьменнікаў А. Жвалеўскага і І. Мыцько, лапаць ў п'есе А. Гаруна «Дзіўны лапаць, або Не ўсё тое порах, што ў пораху ляжыць» (1920)), а таксама людзі пэўнага характару або прадстаўнікі сацыяльнага статусу. Так, у байцы Я. Купалы «Чын, герб і лапаць» (1913) чын з гербам – два паны, якія спрачаюцца «хто з іх лепшы і над кім хто //Быць павінен панам» [3, с. 178], а лапаць – просты чалавек.

Калі казаць пра багоў, то В. Фрайдэнберг адзначае, што іх антрапаморфнасць мае некалькі форм: самая ранняя з іх – простая антрапаморфнасць, калі яны надзяляюцца толькі чалавечай знешнасцю [4]. Затым багі пачынаюць мець не толькі знешнасць чалавека, але і яго прыроду. Напрыклад, у сатырычна-гумарыстычнай паэме К. Вераніцына «Тарас на Парнасе» (1855–1889) багі выступаюць як пародыя на паноў, а ў парадыйна-сатырычнай паэме В. Равінскага «Энеіда навыварат» (1812 – пач. 1830-х г.) зносіны паміж багамі і траянцамі – гэта ўзаемаадносіны паміж памешчыкамі і прыгоннымі сялянамі.

Умоўна-антрапаморфныя – персанажы, адзіны паказчык прыналежнасці якіх да антрапаморфных – указанне імя ў форме міфони́ма. У прыватнасці, у зборніку апавяданняў Л. Рублеўскай «Старасвецкія міфы горада Б*» (2012), дзе галоўнымі героямі з'яўляюцца мяшчане, цалкам пазбаўленыя якіх-небудзь звышнатуральных уласцівасцей, але пры гэтым аўтар стварае ўмовы, якія прымушаюць чытача суадносіць падзеі і персанажы твора з багамі і іншымі героямі старажытнагрэчаскіх міфаў. У якасці адсылак да міфаў варта вылучыць назвы апавяданняў («Артэміда і Актэон»), кароткі пераказ міфа перад кожнай гісторыяй, а таксама падабенства сюжэтаў апавяданняў і міфаў. Так, у апавяданні «Апалон і Марсій» сатыр Марсій – гэта музыка-самавучка Гірша, а Апалон – выдатны і знакаміты скрыпач Мікалай Паліванаў.

Дуалістычныя (ад лац. *dualis* – *дваісты*) **антрапаморфныя персанажы** – «персанажы, якія ўзнікаюць ў выніку дваістасці плана выражэння, што стварае ў творы два супрацьлеглыя планы зместу» [2, с. 21]. Напрыклад, у байцы «Пчола і трутні» (1913), дзе праводзіцца паралель паміж пчоламі і трутнямі і простымі сялянамі і панамі, Я. Купала спалучае адначасова рэалістычны і антрапаморфны апаведы. У выніку пчола і трутні, з аднаго боку, рэальныя, неантрапамарфізаваныя насякомыя, а, з другога боку, пад імі маюць на ўвазе людзі пэўных саслоўяў.

У якасці прыкладу дуалістычных антрапаморфных персанажаў таксама можна прывесці наступныя творы беларускіх байкапісцаў: Я. Колас «Баба і Куры» (1907), Н. Тарас «Бусел і Варона» (1962), К. Крапіва «Поп і Папугай» (1949) і інш.

Яскравым прыкладам дуалістычных антрапаморфных персанажаў з'яўляюцца «Казкі жыцця» (1921) Я. Коласа. Так, у казцы «Стары лес» рэалістычны план – гэта бура, ад якой моцна пацярпелі многія дрэвы, антрапаморфны – вайна паміж людзьмі. Калі казаць пра жывёл і птушак у дадзеным зборніку, то антрапамарфізм у дачыненні іх праяўляецца на ўзроўні дыялогаў, якія адлюстроўваюць іх думкі, імкненні, але пры гэтым іх дзеянні – гэта дзеянні менавіта жывёл, а не людзей. Напрыклад, у казцы «Як птушкі дуб ратавалі» тое, што пісьменнік называе дзятла доктарам, адпавядае існуючай рэальнасці, бо ён, сапраўды, пазбаўляе дрэвы ад чарвякоў, што дапамагае ім не хварэць.

З «Казкамі жыцця» Я. Коласа можна параўнаць апавяданне Ядвігіна Ш. «Дуб-Дзядуля» (1909), дзе адлюстраванне ўзаемаадносін паміж дрэвамі таксама мае адначасова антрапаморфны і рэалістычны план: «*Міргнеш ім, бывала, жалудком, а яны табе шышкай у бок*» [5, с. 29].

Дуалістычныя антрапаморфныя персанажы – гэта не заўсёды вынік сумяшчэння рэалістычнага і антрапаморфнага планаў. У асобных выпадках эфект дуалістычнасці ўзнікае, калі адбываецца змена ракурсу рэпрэзентацыі персанажаў-нелюдзей.

У якасці прыкладу трэба назваць у першую чаргу раман А. Наварыча «Літоўскі воўк» (2005), створаны ў рэчышчы постмадэрнісцкай паэтыкі, у якім падаецца аўтарскі погляд на падзеі паўстання 1863 года. Пісьменнік стварае своеасаблівую паралель паміж літоўскім ваўком і літоўскім паўстанцам: для абодвух жыццё ў няволі – гэта не жыццё.

Дадзенае ўражанне аўтар фарміруе з дапамогай гульні з чытачом. Так, у першай главе «Пагрызеная лапа, або Ёсё наадварот» ваўкі і людзі мяняюцца месцамі. Аўтарам малюецца звярынец, па якім гуляюць антрапамарфізаваныя ваўкі, а ў клетцы сядзіць заамарфізаваны «пан»: У выніку «*пан, пасаджаны ў клетку пагрыз аднаму ваўку лапу*» [6, с. 5]. У канцы рамана аўтар амаль даслоўна пераказвае першую сцэну ў звярынцы, але ў клетцы ўжо знаходзіцца не «пан», а воўк Інсургент, які пагрыз рукі аканомы Ежы Урбановіча і Стасіка Бувевіча за тое, што ён па іх віне быў пазбаўлены волі.

Антрапаморфныя вобразы-ўяўленні «ў адных выпадках могуць з’яўляюцца складанай часткай вобліку антрапаморфнага персанажа, а ў іншых антрапамарфізм не закранае ўнутранай сутнасці» [2, с. 22]. У такім выпадку можна казаць толькі аб антрапаморфных вобразах-ўяўленнях (антрапаморфным знешнім абліччы).

Антрапаморфнымі з’яўляюцца шматлікія абстрактныя паняцці, напрыклад, час. У драматычнай паэме Я. Купалы «Адвечная песня» (1908) персаніфікацыі падвяргаюцца поры года: вясна, лета, восень, зіма. У Я. Купалы кожная пара ў першую чаргу звязана з земляробчым календарным годам селяніна. Так, Лета трымае ў руках прылады працы (серп і касу), Восень – пук зёлак і пусты мех.

Яскравым прыкладам з’яўляюцца антрапаморфныя рэпрэзентацыі вобраза Беларусі. Самы вядомы – вобраз Плачкі ў творы Я. Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» (1844–1846). І. Бурдзялёва адзначае, што ў творчасці Я. Купалы мінулае паўстае ў вобразе ўладаркі-княжны, цяперашні заняпад краіны – у выглядзе мучаніцы-княжны (у паэме «На Куццю» (1911), у вершы «Суды» (1906–1912)), а мара аб светлым будучым малюецца праз вобраз Нявесты-Маладой (у паэме «Безназоўнае» (1924)) [7].

У драматычнай паэме Я. Купалы «Адвечная песня» ў персаніфікаваным абліччы таксама прадстаўлены Доля, Бяда, Голад і Холад – вечныя спадарожнікі Мужыка.

І. Запрудскі лічыць, што ў паэме «Кепская будзе» (1886–1891) Ф. Багушэвіча не толькі галоўны герой паэмы Аліндарка – персаніфікаваны вобраз Беларусі, але і іншыя персанажы паэмы: «Маці, якая рана памірае, – Русь ці Кіеўская Русь, бацька, што трагічна сканаў, “устраміўшы ў плот галоўку”, – Літва ці ВКЛ, кума ці хросная маці – праваслаўе, <...> спагядлівая цётка – уніяцкая царква, што “незадоўга змёрла”, “як за сына” адпусціўшы Аліндарку да клапатлівага айчыма – Польшчы» [8, с. 124].

В. П. Рагойша прыводзіць наступныя прыклады персаніфікацыі ў творчасці беларускіх пісьменнікаў: «М. Лужанін («*Па садзе несла восень // Буйных антонаў кош*»), Н. Гілевіч («*Ранак вытарашчыў вочы, // Як дзіця, глядзіць наўкола*»)» [1, с. 140].

Антрапамарфізаваны персанаж – персанаж, які не з’яўляецца антрапаморфным па сваёй сутнасці, антрапамарфізацыя якога носіць знешні характар, пад дадзенымі персанажамі не маюцца на ўвазе людзі. Антрапамарфізацыя персанажа можа ўзнікаць у выніку наяўнасці ў творы антрапаморфнай светабудовы (сацыямарфізму) або антрапамарфізіруючага наратыву.

Калі разглядаць творы, дзе ў цэнтры знаходзяцца антрапаморфныя персанажы, то ў гэтых выпадках антрапамарфізацыя ўзаемаадносін, побыту з’яўляецца вынікам наяўнасці антрапаморфных персанажаў. Калі ў творы няма антрапаморфных персанажаў, гэта не значыць, што ў ім адсутнічае **антрапаморфная светабудова (сацыямарфізм)** – «адлюстраванне свету прыроды згодна з мадэллю чалавечага грамадства» [2, с. 23]. Напрыклад, у вершы «Ястраб» (1906–1912) назіраецца паралелізм падчы падзей у свеце птушак – («*Дзе голуб з галубкай варкуе, сядзіць, // З-пад неба хмурлівага ястраб ляціць*» [3, с. 180]) і падзей, якія разгортваюцца ў свеце людзей («*Дзе шчыра дзяўчынку дзяцюк палюбіў, – // Прышоў стары зводнік, дзяўчынку адбіў*» [3, с. 180]). Адзначым, што нягледзячы на падобнасць, пад птушкамі не маюцца на ўвазе людзі.

Антрапаморфная светабудова характэрна легендам, прысвечаным паходжанню тых ці іншых жывёл, птушак, у тым ліку і аўтарскіх, што звязана з іх жанравай своеасаблівасцю, якая не дазваляе пад жывёламі разумець людзей. У якасці прыкладу можна назваць устаўную легенду пра паходжанне чорных буслоў на Беларусі ў раманах В. Казько «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел» (1991).

Наступная форма праяўлення антрапамарфізму – **антрапаморфны наратыў**, які можа выступаць у двух варыянтах.

Першы – гэта **антрапаморфны наратар**. Так, нямецкі даследчык В. Шмід ў кнізе «Нараталогія» (2003) уводзіць паняцце «антрапаморфнасць наратара», які «можа быць асобай, але ў той жа час не быць чалавекам» [9, с. 40]. У якасці антрапаморфнага

наратара могуць выступаць *жывёлы* (у вершах «Скарга прыручанага ваўка» Я. Сіпакова і «Маналог вавёркі» Я. Янішчыц, аповесці П. Місько «Прыгоды бульбобаў» (2009)), *фальклорна-міфалагічныя персанажы* (у вершы М. Багдановіча вадзянік («Вадзянік» (1909)) распавядае чытачу пра сябе і сваё жыццё пад вадой: «*Сівавусы, згорблены, я залег між цінай*» [10, с. 12]), розныя *персаніфікаваныя паняцці і з’явы*. У творчасці Я. Купалы – гэта краіна Беларусь, што паўстае ў жаночым абліччы (верш «Маладая Беларусь» (1909)), персаніфікаваны вобраз бязлітаснага і ўсемагутнага Голаду, што знішчае ўсё на сваёй дарозе без усялякага жалю ў аднайменным вершы «Голад» (1921): «*Іду, разбуялы, вясёлы, // З хатомкай мярцвячай на плечах*» [11, с. 102]. Антрапамарфным наратарам у творчасці Я. Купалы з’яўляецца таксама Мароз (верш «Мароз» (1921)), які распавядае чытачам, хто ён такі, падае сябе ў якасці дабразычлівага і гасціннага гаспадара, запрашае да сябе ў госці: «*Хто ў госці ка мне забярэцца, // Тулю тых, галублю іх сон*» [11, с. 105]. Але гасціннасць гэта небяспечная, бо сон – гэта сінонім смерці.

Другі варыянт антрапамарфнага наратыву – *антрапамарфізіруючы наратыў*, асноўная форма якога – «*антрапамарфізацыя ўнутранага свету* неантрапамарфнага персанажа» [2, с. 24]. Так, у вершы «Явар» (1909) Я. Купала перадае ўсю тугу і адзіноту явара, але пад ім пісьменнік не мае на ўвазе чалавека.

У знакамітай «Песні пра зубра» (пач. XVI ст.) М. Гусоўскі дае блізкае да рэальнасці адлюстраванне зубрынага жыцця. Але паэт звяртае ўвагу больш не на знешнасць зубра, а на яго ўнутраную сутнасць, надае яму рысы чалавечага характару. Аўтар спрабуе перадаць яго пачуцці і думкі ў час палявання: «*Смерцю маёй пацяшацца сышліся? Чакайце ж, / Я пакажу вам забойства – вякі не забудуць!*» [12, с. 57].

А ў рамане К. Чорнага «Бацькаўшчына» (1931), як адзначае Л. Г. Бараноўская, «вобраз каня ў творы выразна псіхалагізаваны, раскрываецца пры дапамозе персаніфікацыі, “плыні свядомасці”, эмацыйна афарбаванай лексікі» [13, с. 138].

У творах такога кшталту жывёлы надзяляюцца аўтарамі пэўнымі рысамі характару. Так, І. Пташнікаў у апавяданнях «Львы» (1987) і «Арчыбал» (1988) сабаку Джукі і мядзведзя Арчыбала надзяляе такімі якасцямі, як вернасць, адвага, самаадданасць і г. д. А ўспаміны ўзнікаюць у іх свядомасці пад уздзеяннем розных асацыяцый (колер, пах і г. д.). Напрыклад, у апавяданні І. Пташнікава «Пагоня» (1999) лось Адзінец бачыць месца, дзе загінула яго сям’я, і ўспамінае падзеі мінулага.

Жывёлы надзяляюцца не толькі здольнасцю бачыць карціны, што адбыліся раней, але і марыць, так, мядзведзь у фантастычнай аповесці П. Місько «Эрпіды на планеце Зямля» (1985) марыць аб свабодзе.

Як бачым, у творчасці беларускіх пісьменнікаў рэалізаваны ў рознай ступені амаль ўсе магчымыя формы праяўлення антрапамарфізму ў мастацкім творы: антрапамарфныя персанажы (класічныя, умоўна-антрапамарфныя, дуалістычныя); антрапамарфныя вобразы-ўяўленні; антрапамарфізаваныя персанажы як вынік наяўнасці антрапамарфнай светабудовы (сацыямарфізму) ці антрапамарфізуючага наратыву; антрапамарфны наратар.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Рагойша В. П. На шляху да Парнаса: давед. маладога літаратара: Для ст.шк. узросту / В. П. Рагойша. Мн.: Маст. Літ., 2003.
2. Альшэўская Г. С. Антрапамарфізм як аснова вобразнасці ў творчасці Янкі Купалы / Г. С. Альшэўская // Нам засталася спадчына: XIII Міжнародныя Купалаўскія чытанні, прысвечаныя 75 годдзю Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы: матэрыялы навуковай канферэнцыі (Мінск, 24 кастрычніка 2019) / Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы. Мінск: ІВЦ Мінфіна, 2019. С. 20–25.
3. Купала Я. Поўны збор твораў: у 9 т. Т. 3: Вершы, пераклады 1911–1914. Мінск: Маст. літ., 1997.
4. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. М.: Наука. Гл. ред. вост. лит., 1978.
5. Ядвігін Ш. Выбраныя творы. Мінск: Маст. літ., 2006. С. 239.
6. Наварыч А. Літоўскі воўк: гістарычны раман. Мінск: Мастацкая літаратура, 2005.
7. Бурдзялёва І. А. Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры XIX – пач. XX стст.: майстры, плыні, традыцыі: курс лекцый. Мінск: МДЛУ, 2009.
8. Запрудскі І. М. Нарысы гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Мінск, 2003.

9. Шмид В. Нарратология. М.: Языки славянской культуры, 2003.
10. Багдановіч М. Вянок: кніжка выбраных вершаў. Мінск: Маст. літ., 1985.
11. Купала Я. Поўны збор твораў: у 9 т. Т. 4: Вершы, пераклады 1915–1929. Мінск: Маст. літ., 1997.
12. Гусоўскі М. Песня пра зубра. Мінск: Юнацтва, 1998.
13. Бараноўская Л. Г. Беларуская мастацкая анімалістыка: асаблівасці станаўлення і развіцця / Л. Г. Бараноўская // Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова. 2007. № 1 (26). С. 133–139.

ВЯЧАСЛАЎ РАГОЙША ЯК УКЛАДАЛЬНІК І КАМЕНТАТАР ХРЭСТАМАТЫЙ «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА XIX СТАГОДДЗЯ»

І. М. Запрудскі

Кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,

вул. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, zaprudzki@gmail.com

У артыкуле на прыкладзе ўдзелу В. П. Рагойшы ў стварэнні хрэстаматыі «Беларуская літаратура XIX стагоддзя» (Мінск: Выш. школа, 1971; Мінск: Выш. школа, 2-е выд., перапрац. і дап., 1988) паказваецца своеасаблівасць яго працы як тэкстолага. Называюцца архіўныя знаходкі даследчыка, увасобленыя ў хрэстаматыі (лісты В. Савіча-Заблоцкага да М. Драгаманава), укладзеныя ім раздзелы выдання («Ананімная літаратура», «Пераклады і наследаванні», Р. Падбярэскі, Я. Баршчэўскі, А. Рypінскі, А. Вярэга-Дарэўскі, В. Каратынскі, Б. Каратынскі, І. Мігановіч, І. Тамашэвіч, А. Абуховіч, А. Ельскі, Л. Вітэн-Дубайкоўскі), адэкватна з зробленыя ім каментарыі да твораў.

Ключавыя словы: В. П. Рагойша-тэкстолаг; тэксталагічная праца; хрэстаматыя «Беларуская літаратура XIX стагоддзя» (1971, 1988); укладанне; каментарый.

Яркай старонкай у гісторыі падрыхтоўкі і публікацыі выданняў анталагічнага характару твораў беларускіх пісьменнікаў XIX стагоддзя з’яўляюцца падрыхтаваныя на філалагічным факультэце БДУ хрэстаматыі «Беларуская літаратура XIX стагоддзя» (1-е выд. 1971; 2-е выд. 1988). Складальнікамі першага выдання сталі Сцяпан Александровіч (1921–1986), Алег Лойка (1931–2008) і Вячаслаў Рагойша (1942). Падкрэслім, што ў працы бралі ўдзел прадстаўнікі розных пакаленняў беларускіх літаратуразнаўцаў. У той час В. Рагойшу, маладому даследчыку роднай літаратуры, не было яшчэ і 30 гадоў. Сумесная праца з больш вопытнымі С. Александровічам і А. Лойкам была вельмі карыснай школай для прафесійнага росту маладзейшага даследчыка. Выданне было дапушчана Міністэрствам вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР у якасці вучэбнага дапаможніка для філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў. Яго тыраж 5000 экзэмпляраў быў закліканы задаволіць патрэбы навучальнага працэсу ў ВДУ рэспублікі. У прадмове «Ад складальнікаў» адзначалася: «Калі дасягненні тэарэтыка-літаратуразнаўчай думкі сталі шырока даступнымі, то самі тэксты літаратуры XIX стагоддзя, раскіданыя па розных даўнішніх выданнях, пакуль што мала вядомыя. Прапануемая хрэстаматыя <...> і павінна ў пэўнай ступені задаволіць узросшы попыт чытача на эстэтычныя каштоўнасці мінулага. Яна з’яўляецца своеасаблівым падрахункам навуковых пошукаў беларускіх літаратуразнаўцаў – тэарэтыкаў, архівазнаўцаў, тэкстолагаў» [1, с. 3]. Укладальнікі канстатавалі той факт, што выступілі прадаўжальнікамі справы М. Гарэцкага (Вільня, 1922), В. Барысенкі, М. Ларчанкі, Л. Фіглоўскай, выданне якіх «Беларуская літаратура XIX стагоддзя. Хрэстаматыя» пабачыла свет двойчы (1-е выд. 1940 пад рэд. Я. Купалы; 2-е выд. 1950 пад рэд. Ю. Пшыркова). Таксама важным папярэднім выданнем стаў складзены В. Барысенкам зборнік тэкстаў пад рэд. М. Лынькова і П. Броўкі «Беларускія пісьменнікі другой паловы XIX стагоддзя» (Мінск, 1956), які пабачыў свет пад грыфам Інстытута літаратуры і